

Függelék

A görög írás és a kiejtési szabályok

1. A görög betűk, elnevezésük, hangértékük

Alakjuk	Nevük	Kiejtésük
A α	ἄλφα alpha	a, á
B β	βῆτα béta	b
Γ γ	γάμμα gamma	g
Δ δ	δέλτα delta	d
E ε	ἒ ψιλόν epszilon	e
Z ζ	ζῆτα dzéta	dz
H η	ἦτα éta	é
Θ θ	θῆτα théta	th
I ι	ἰῶτα ióta	i, í
K κ	κάππα kappa	k
Λ λ	λάμβδα lambda	l
M μ	μῦ mü	m
N ν	νῦ nü	n
Ξ ξ	ξεῖ kszi	ksz
O ο	ὀ μικρόν omíkrón	o
Π π	πεῖ pí	p
P ρ	ῥῶ rhó	r
Σ σ S	σίγμα szigma	sz
T τ	ταῦ tau	t
Υ υ	ὕ ψιλόν üpszilon	ü, ü
Φ φ	φεῖ phí	ph, f
X χ	χεῖ khí	kh
Ψ ψ	ψεῖ pszi	psz
Ω ω	ὦ μέγα ómega	ó

2. Hehezet

A görögben minden olyan esetben, amely magánhangzóval kezdődik, hehezetet találunk. Ez kétféle lehet:

a) erős hehezet (*spiritus asper*), amelynek jele: ' , hangértéke: h.

Elhelyezkedése: kis kezdőbetű esetén a magánhangzó fölött, nagy kezdőbetű esetén a hangzó előtt.

Például: ὥρα és Ὥρα ejtése: *hóra*
 ὅρκος és Ὀρκος ejtése: *horkosz*

A szókezdő ρ mindig erős hehezetet kap. Ha a szó belsejében kettős ρ található, akkor az elsőre gyenge, a másodikra erős hehezetet tehetünk, ezek használata azonban nem kötelező. A ρ fölötti hehezetet nem ejtjük.

Például:

ῥήτωρ és Ῥήτωρ ejtése: *rétór*
 Πύρρος vagy Πυρρος ejtése: *Pürrosz*

- b) *gyenge hehezet, amelynek jele: ' , hangértéke nincs, azaz nem ejtjük.*
 Elhelyezkedése ugyanolyan, mint az erős hehezeté.

Például:

ὄνομα és Ὀνομα ejtése: *onoma*

3. Ékezet

A görög nyelv hangsúlya zenei volt: a nyomatékkel rendelkező szótagot magasabb hangon ejtették, a hangsúlytalant pedig mélyebb hangon.

Néhány hangsúlytalan szótól eltekintve minden szóban van egy hangsúlyos szótag. Az úgynevezett háromszótagos törvénynek megfelelően a hangsúly az utolsó három szótag valamelyikén helyezkedik el.

A hangsúlyos szótagok jelölésére szolgálnak az ékezetek. Három fajtájuk van:

- a) *Éles ékezet (accentus acutus), melynek jele: ´.* Éles ékezet állhat az utolsó három szótag bármelyikén, továbbá egyaránt hordozhatja hosszú, rövid magánhangzót és kettős magánhangzót (ld. a 4. pontot) tartalmazó szótag. Az éles ékezet elhelyezkedése a szó belsejében a magánhangzó fölött, szókezdő helyzetben kis kezdőbetű esetén a magánhangzó fölött, a hehezetet követően, nagy kezdőbetű esetén a magánhangzó előtt. Kettős magánhangzóknál a második betűn (ld. a 4. pontot is). Az éles ékezetet tartalmazó szótagot magasabban ejtették, mai kiejtésünkben ennek érzékeltetésére nem törekszünk. A szavakat az ékezet elhelyezkedése szerint a következőképpen nevezzük: *harmadéles* (az éles ékezet hátulról a harmadik szótagon helyezkedik el), *másodéles* (az éles ékezet a szó utolsó előtti szótagján található), *végéles* (az éles ékezet az utolsó szótagon áll).

Példák:

ἤλεκτροι	és	Ἡλεκτρον	ejtése: <i>élektron (harmadéles)</i>
ὄρκος	és	Ὀρκος	ejtése: <i>horkosz (másodéles)</i>
ὥρα	és	Ὥρα	ejtése: <i>hóra (másodéles)</i>
ἀγωνία	és	Ἀγωνία	ejtése: <i>agónia (másodéles)</i>
ὀκτώ	és	Ὀκτώ	ejtése: <i>októ (végéles)</i>
αἰσθησις	és	Αἰσθησις	ejtése: <i>aiszthészisz (harmadéles)</i>

- b) *Tompa ékezet (accentus gravis), melynek jele: `*. Akkor fordul elő a tompa ékezet, ha az eredetileg végéles szót a mondatban nem írásjel, hanem másik, önálló ékezettel rendelkező szó követi.

Például az *άνήρ, πρὸς, πλάτανος, ἵκει* szavak ékezetei, ha mondatot alkotnak, a következőképpen alakulnak:

Ὁ άνήρ πρὸς πλάτανον ἵκει. A férfi egy platánfához érkezett.

A *τις, τὶ* határozatlan névmást is így jelöljük, hogy megkülönböztessük a *τίς, τί* (ki!, mi!) kérdőnévmástól.

- c) *Hajtott ékezet (accentus circumflexus), melynek jele: ^*. Valójában egy éles és egy tompa ékezet találkozásából (^) alakult ki. Az ilyen ékezettel bíró szótagot emelkedő-ereszkedő hangon ejtették. Hajtott ékezet csak hosszú magánhangzót vagy kettős magánhangzót (ld. a 4. pontot) tartalmazó szótagon állhat, s csak a szó utolsó vagy utolsó előtti szótagján helyezkedhet el. A szavak elnevezése a hajtott ékezet elhelyezkedése szerint: *másodhajtott* (a hajtott ékezet a szó utolsó előtti szótagján helyezkedik el), *véghajtott* (a hajtott ékezet a szó utolsó szótagján található).

Például:

<i>Θήβαι</i>	ejtése: <i>Thébai</i> (másodhajtott)
<i>αἶμα és Αἶμα</i>	ejtése: <i>hajma</i> (másodhajtott)
<i>πολλοῦ</i>	ejtése: <i>pollú</i> (véghajtott)

4. Proclisis és enclisis

- a) *Proclisis*: A görögben van néhány olyan egytagú szó, amelynek nincs saját hangsúlya. Ezek a beszédben az utánuk következő szóval egyesültek hangtani szólamná. Ilyen szavak például: *ὁ, ἡ, οἱ, αἱ, ἐν, εἰς, οὐ* stb. Bizonyos esetekben a proclitikus szó ékezetet kap.

- b) *Enclisis vagy simulás*: A görögben néhány egy- és kétszótagú szó, amely rendelkezik saját ékezettel, a mondatban olyan szorosán kapcsolódik a megelőző szóhoz, hogy vele egy főhangsúllyal rendelkező szólamná kapcsolódik össze, s eközben saját hangsúlyát elveszíti. Az ilyen szavakat simulóknak, a jelenséget simulásnak nevezzük. A jelenséget az ékezetek alakulása tükrözheti:

Végéles vagy véghajtott szó után a simuló elveszti ékezetét, a megelőző szó pedig megtartja sajátját. Fontos, hogy a végéles szó ilyenkor nem tompul.

Például: *καλὸς τις, εὖ ἐστιν.*

Másodéles szó után az egytagú simuló elveszti ékezetét, de a kéttagú megtartja.

Az egytagú simuló ékezte nem jelenik meg az előző másodéles szón. Ennek oka, hogy ugyanazon szó nem tartalmazhat két egymást követő éles ékezetű szótagot.

Például:

ἵππος τις, ἵπποι τινές

Harmadéles vagy másodhajtott szó átveszi a simuló ékezetét, s azt az írásban a harmadéles ill. másodhajtott szó utolsó szótagján éles ékezzel jelöljük. Ez lesz a kiejtés főhangsúlya.

Például:

τέττιγá τινα, ταῦρός τις

5. Kettős magánhangzók (diftongusok)

A valódi magánhangzók (*a, ε, η, ο, ω*) és a félhangzók (*ι, υ*) összekapcsolódása révén keletkeznek. A kettős magánhangzók kétfélék lehetnek.

a) Valódi kettős magánhangzók, amelyekben mindkét hangot ejtjük.

Ezek a következők:

$\alpha + \iota = \alpha\iota$	ejtése: aj	$\alpha + \upsilon = \alpha\upsilon$	ejtése: au
$\epsilon + \iota = \epsilon\iota$	ejtése: ej	$\epsilon + \upsilon = \epsilon\upsilon$	ejtése: eu
$\omicron + \iota = \omicron\iota$	ejtése: oj	$\omicron + \upsilon = \omicron\upsilon$	ejtése: ú
$\upsilon + \iota = \upsilon\iota$	ejtése: üj	$\eta + \upsilon = \eta\upsilon$	ejtése: éu
		$\omega + \upsilon = \omega\upsilon$	ejtése: óu

b) Nem valódi kettős magánhangzók, amelyek hosszú valódi magánhangzó és *ι* összekapcsolódásából keletkeznek. Ezek esetében az *ι* hangot nem ejtjük. Kisbetűk esetében az *ι* - t a betű alá írjuk (ez az *ióta subscriptum* vagy aláírt ióta), nagybetűk esetében mellé írjuk (ez az *ióta adscriptum* vagy melléírt ióta). A nem valódi kettős magánhangzók a következők:

α és $A\iota$	ejtése: á
η és $H\iota$	ejtése: é
ω és $\Omega\iota$	ejtése: ó

c) Az ékezet és a hehezet elhelyezkedése a kettős magánhangzók esetében. Valódi kettős magánhangzók esetében a második tagon.

Például:

<i>αὐλή</i>	és	<i>Αὐλή</i>	ejtése: <i>aulé</i>
<i>οἶνος</i>	és	<i>Οἶνος</i>	ejtése: <i>ojnosz</i>
<i>αἶμα</i>	és	<i>Αἶμα</i>	ejtése: <i>hajma</i>

Nem valódi magánhangzók esetén nagy kezdőbetűnél a betű előtt:

Például:

ἡδῆς	és	ἄδῆς	ejtése: <i>hádész</i>
οἰδεῖον	és	ὠδεῖον	ejtése: <i>ódejon</i>

6. Kiejtés módosulás bizonyos mássalhangzók találkozásakor

A görög betűk hangértéke állandó, azonban γ α κ, γ, χ és ξ előtt olyan *n* hangként hallatszik, mint a magyar „munka” szó *n*-je.

Például:

Σφίγξ	ejtése: <i>Szfinksz</i>
Γάγγης	ejtése: <i>Çangész</i>

7. További hang- és írásjelek

a) Hangjelek:

hiányjel (apostrophos): ' . Azt jelöli, hogy egy szó rövid utolsó magánhangzója kiesik, ha az utána következő szó magánhangzóval kezdődik (*elision*).

Például:

ἀλλὰ ἐγώ	=	ἀλλ' ἐγώ
ἄμα αὐτῷ	=	ἄμ' αὐτῷ

gamó (koronis): ¨ . Egy szó utolsó magánhangzójának összevonását jelzi a következő szó kezdő magánhangzójával (*krasis*).

Például:

τὸ ἐμόν	=	τοῦμόν
καὶ αὖν	=	καῖν

elkülönítő pontok: ¨ . Használatuk azt jelöli, hogy két olyan magánhangzót, amelyek általában kettős magánhangzót alkotnak, külön kell ejteni. Erre a jelölésre akkor van szükség, ha az ékezet vagy hehezet elhelyezkedése nem igazít útba.

Például:

	πραῦνω	ejtése: <i>praüno</i>
de:	αὔπνος	ejtése: <i>aüpnosz</i>

b) Írásjelek:

vessző és pont: megegyezik a magyar írásban használatos ponttal és vesszővel; *a görög szövegben a sor felett található pont (´)* a magyar kettőspontnak és pontosvesszőnek felel meg; *a görög szövegben használt pontos vessző (·)* a kérdőjelnek felel meg.